

La situació escolar dels adolescents sota mesura de protecció a Catalunya

Un estudi elaborat per l'Institut de Recerca sobre Qualitat de Vida de la Universitat de Girona analitza la situació escolar dels adolescents acollits en centres residencials, família extensa o aliena a Catalunya i fa una sèrie de recomanacions per garantir-ne la igualtat d'oportunitats

TEXT: Redacció Protagonistes, ja! / FONT: 'La situació escolar dels adolescents acollits en centre residencial, família extensa o aliena a Catalunya'. Carme Montserrat, Ferran Casas i Irma Bertran. Institut de Recerca sobre Qualitat de Vida (IRQV) de la Universitat de Girona (UdG) / FOTO: Shawn Himmelberger

E

l grup de recerca ERIDIQV, adscrit a l'Institut de Recerca sobre Qualitat de Vida (IRQV) de la Universitat de Girona (UdG), ha dut a terme un estudi sobre la situació escolar dels adolescents acollits en centre residencial, família extensa o aliena a Catalunya. La recerca, desenvolupada pels investigadors i investigadores Carme Montserrat, Ferran Casas i Irma Bertran, s'ha desenvolupat durant els cursos 2008-2009 i 2009-2010 a partir de l'acord de col·laboració entre la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), la Direcció General de l'Educació Bàsica i Batxillerat (DGEBB) i el grup de recerca ERIDIQV.

Aquest estudi forma part del projecte de recerca YIPPEE, desenvolupat per la Comissió Europea a cinc països amb la finalitat de conèixer les trajectòries formatives dels nois i noies que han estat als respectius sistemes de protecció per tal de tenir elements que permetin definir les actuacions necessàries per millorar aquestes trajectòries intervenint quan escara estan al sistema educatiu.

Resultats del curs 2009-2010

La recerca desenvolupada a Catalunya corresponent al darrer curs escolar analitza la situació de 265 nois i noies nascuts

al 1994 i tutelats per la DGAIA a Catalunya, que es troben en acolliment residencial (CRAE), en família extensa (AFE) o aliena (AFA). Els resultats obtinguts han permès analitzar l'escolarització dels nois i noies tutelats que tenien entre 15 i 16 anys (nascuts al 1994) durant el curs 2009-10 i situar-los en comparació amb la població escolar general.

Com a principal conclusió, l'informe assenyalava que la situació escolar de la població tutelada d'entre 15 i 16 anys, que per edat els pertocaria fer el 4t d'ESO, és clarament pitjor en tots els aspectes que la de la població general d'estudiants de secundària obligatòria. L'informe fa les següents constatacions:

1. Només un 31,7% de la població tutelada nascuda el 1994, de la que es disposa de dades escolars a la DGAIA, estan al curs que el pertoca per edat, mentre que entre la població general a Catalunya, als 15 anys està en el curs que pertoca el 69,4% de la població.

2. Dels nois i noies nascuts el 1994 que han format part de la mostra, han obtingut el graduat escolar el curs 2009-2010 el 20,6%, mentre que entre la població general l'han obtingut el 60%.

3. Dels nois i noies tutelats que estan cursant el curs que per edat els pertocava, 4t d'ESO, han obtingut el graduat el curs 2009-2010 el 59,6%, mentre que a

la població general aquest percentatge ha estat del 81,9%.

4. De la població tutelada, un 10,6% està escolaritzat en educació especial, mentre que hi està només l'1,1% de la població general de la franja 15 de anys. L'informe assenyalava que aquest resultat s'agreuja si es té en compte que del llistat ja s'havien exclòs els nois i noies que es trobaven en un centre residencial per discapacitats, terapèutic o d'educació intensiva. A més, el 22,5% dels que cursen l'ESO, ho fan amb algun tipus de suport o de règim especial (Adaptació Curricular, Unitat d'Escolarització Compartida...)

5. El 64,5% dels nois i noies tutelats nascuts el 1994 estan repetint algun curs (excloent els d'educació especial), mentre que la població general repetidora a l'ESO a Catalunya és del 9,1%. L'informe explica aquest nombre elevat de repetidors pel desfàs escolar amb què arriben al sistema de protecció, i en altre part per possibles retards addicionals durant la tutela, tots plegats com a conseqüència de les situacions familiars i experiències traumàtiques viscudes per aquesta població. Els investigadors apunten que si aquests retards es poguessin compensar durant la tutela, la igualtat d'oportunitats educatives d'aquests nois i noies milloraria en relació a la mitjana de la població.

6. Quasi una tercera part de la mostra

(30,9%) abandona l'escolaritat obligatòria sense el graduat a l'edat de 15 anys, fet que, segons s'explica a l'informe, pot afavorir processos d'exclusió social posteriors i es considera un resultat preocupant en tant que significa fracàs escolar.

7. El 12,9% de la mostra presenta absentisme escolar (ha fet més del 75% de faltes d'assistència durant el curs).

8. El 29,4% d'aquests nois i noies presenten problemes greus de comportament, amb mesures disciplinàries.

9. Després de l'etapa obligatòria, la meitat d'aquests nois i noies són orientats cap a un Programa de Qualificació Professional Inicial (PQPI), mentre que el percentatge entre la població general que cursa aquests estudis és del 4,4%, i la majoria estan a batxillerat (62,2%) o a Cicles Formatius de Grau Mitjà (CFGM) (33,4%).

10. Com més anys porten al mateix centre escolar, menys problemes de comportament i d'absentisme es donen. L'informe apunta que l'estabilitat en un mateix centre sembla constituir un factor facilitador de la continuïtat en els estudis, com ja han mostrat diverses recerques.

D'altra banda, dins del grup de la població tutelada, es detecten també importants diferències:

1. De la mostra de l'estudi, els nois i noies en centre residencial són els que presenten pitjors resultats en tots els àmbits: el 16,5% són absentistes, el 38,2% presenta greus problemes de comportament a l'escola i només un 27,3% està a 4t d'ESO. Conseqüentment, és on hi ha menys graduats, menys orientacions a batxillerat i més abandonament escolar. Els investigadors expliquen aquestes dades pel fet que als centres hi ha nois i noies que no han pogut gaudir d'una família d'acollida o adoptiva, o bé que

La recerca ha permès analitzar l'escolarització dels nois i noies tutelats que tenien entre 15 i 16 anys durant el curs 2009-10 i comparar-la amb la dels seus companys

n'han patit un fracàs i és el recurs on s'acostuma a trobar més nois que noies amb problemes de comportament.

2. Els resultats dels nois i noies que estan en acolliment familiar, extensa o aliena, són millors. El percentatge més elevat tant d'alumnes a 4t d'ESO com d'orientacions a Batxillerat se l'emporten els acolliments en família extensa. Per contra, l'informe assenjala que aquests acolliments tenen tres punts febles que cal controlar: reduir les faltes d'assistència i alguns problemes de comportament a l'escola i analitzar l'elevat nombre de joves en educació especial (12%). Aquests tres aspectes són més favorables en els acolliments en família aliena.

Com a conclusió, tenint en compte els resultats del curs 2009-10 i donat el

pes que els acolliments en família extensa tenen dins dels sistema de protecció a la infància a Catalunya, l'informe assenjala una situació millor pels adolescents acollits pels parents que pels que es troben en centres residencials. L'estudi aposta per donar suport als acollidors en el tema del seguiment escolar dels infants i adolescents que tenen acollits, especialment pel que fa al control de l'assistència i comportament a classe. Per altra banda, s'assenjala que cal esbrinar si l'elevat nombre de nois en educació especial correspon a que aquests acolliments tenen un perfil de nois amb discapacitat intel·lectual o de problemes de salut mental més elevat que els que es troben en família aliena, qüestió que reafirmaria aquest suport que necessiten.

Anàlisi comparativa dels resultats a dos cursos escolars

Amb la finalitat de conèixer la situació escolar dels adolescents de 16 anys tutelats per la DGAIA i poder-ne fer un seguiment, s'inclou en la recerca una anàlisi comparativa dels resultats obtinguts als dos cursos estudiats: 2008-2009 i 2009-2010, tot i que per tal de millorar la comparabilitat entre les dues mostres disponibles es van obviar les dades dels joves que es troben en acolliment de família extensa (AFE) de la mostra del 2010, donat que en l'informe presentat l'any anterior no es disposava d'aquesta informació. L'anàlisi mostra que les característiques d'ambdues mostres són força semblants en diversos aspectes, però també presenten algunes diferències:

- Distribució territorial similar: més de la meitat dels joves tutelats resideixen a les comarques barcelonines.

- A la mostra del 2009-10 s'aprecia una presència de nois superior (63,3%).

- Similitud en la distribució segons el recurs de protecció: Els joves en CRAEs són majoritaris respecte els que es troben en AFA (77,5% l'any 2008-09 i un 84% enguany).

- Els percentatges d'assistència i absentisme per nivells acadèmics són similars i els resultats acadèmics són millors com més anys porten al mateix institut, en els dos anys.

- D'un curs a l'altre, s'observa un empitjorament del comportament dels joves residents en CRAEs: mentre un 51,7% no presentava problemes al 2009, ara només ho fa el 36%. Els investigadors assenyalen com a dada preocupant l'augment considerable dels joves amb problemes greus que han implicat mesures disciplinàries, d'un 15% el 2009 al 38,2% aquest any. L'antiguitat al centre escolar

segueix apuntant que presenten menys problemes els que hi porten més anys.

- Pel que fa al nivell acadèmic, es detecta un endarreriment en els cursos acadèmics durant l'any 2010, tant entre els joves residents en CRAEs com en famílies d'acollida. Mentre que en l'informe anterior gairebé el 40% dels joves estaven cursant 4t d'ESO, nivell educatiu que els hi correspon per edat, el 2009-10 aquest percentatge es redueix al 31,7%. En consonància, augmenten els joves que es troben a 3r d'ESO, 2n d'ESO i EE.

- Mentre s'observen resultats similars entre els joves en CRAE que han aprovat el curs, els percentatges de joves que no aproven el curs i marxen del centre educatiu sense graduat escolar pràcticament es triplica en un any.

- En el cas dels AFA, l'informe assenyalava que per una banda els resultats són millors, perquè augmenta el percentatge de joves que aproven el curs, però a la vegada disminueix el nombre dels que promocionen sense haver assolit els resultats desitjats. També augmenta el nombre de repetidors entre els adolescents en AFA: mentre l'any anterior més de la meitat dels joves estava cursant el nivell educatiu que els hi pertoca per edat, aquest any només ho fan el 42,9%.

- Finalment, l'informe assenyalava diferències entre les orientacions formatives que dona el centre escolar als alumnes. Han augmentat les orientacions cap a Programes de Qualificació Professional Inicial (PQPI) en detriment dels Cicles Formatius de Grau Mig (CFGM). També han disminuït les orientacions de Batxillerat i augmentat les dels cursos ocupacionals.

Propostes de futur

Comparant els resultats obtinguts en ambdós anys consecutius, l'informe des-

vetlla un empitjorament de la situació escolar de les respectives cohorts i, per tant, s'apunta que si bé «la situació del curs 2008-09 ja era negativa per ella mateixa, els pitjors resultats d'enguany ens han de fer reflexionar i sobretot conviden a endegar l'abans possible programes i mesures que redrecin la situació».

Els nois i noies tutelats s'identifiquen també a Catalunya, de la mateixa manera que a d'altres països europeus, com el col·lectiu amb més risc d'exclusió de l'educació formal. Per tant, el primer que es proposa és la continuïtat del recull de dades i ampliar-la a d'altres nivells educatius, per tal de visualitzar aquesta realitat i el seu abast i monitoritzar els canvis aconseguits, en el cas d'implementar programes específics per fer front a aquesta situació.

Així, els investigadors responsables de la recerca apunten una sèrie de propostes de millora a nivell general, tant des del sistema escolar com des del sistema de protecció:

- ▶ Reconèixer la transcendència dels fets desvetllats per aquesta recerca per un important subconjunt de la població jove de Catalunya.

- ▶ Acordar una estreta col·laboració entre els dos Departaments (ja iniciat per realitzar la recollida de dades) per emprendre actuacions conjuntes immediates.

- ▶ Assumir responsabilitats compartides per part dels dos Departaments, però també demanant la col·laboració de la resta d'agents socials implicats amb ambdós sistemes, el de protecció social a la infància i el sistema educatiu.

- ▶ Assumir com a principis d'actuació:

- Re-situar l'escolaritat dels nois i noies tutelats per la DGAIA en el centre d'atenció de tots els agents socials implicats, i considerar un objectiu prioritari la millora dels seus resultats educatius.

- Reconèixer aquests nois i noies com un col·lectiu amb necessitats específiques de suport educatiu, degut a les situacions familiars i afectives viscudes (més que no pas sols a problemàtiques d'aprenentatge).

- Potenciar un ampli ventall de mecanismes de suport social i educatiu.

► Algunes actuacions a les quals cal donar prioritat:

- Assignar una persona responsable del seguiment escolar als centres o serveis del sistema de protecció que acullin nois/es en edat d'escolaritat obligatòria.

- Assignar a cada centre escolar i a cada divisió territorial del Departament d'Educació una persona responsable del seguiment escolar de tots els nois i noies tutelats pel sistema públic català.

- Establir l'obligació par part d'aquestes persones responsables d'informar periòdicament sobre el procés de cada noi o noia a alguna instància superior, segons acordin ambdós Departaments de forma coordinada.

- Establir l'obligació de generar estadístiques anònimes a final de curs sobre els resultats educatius del conjunt dels nois i noies sota la tutela de la DGAIA, que seran recopilades per part del Departament d'Educació o instància en qui delegui.

- Adoptar circulars i normatives internes per tal de dinamitzar que es disposi d'informació i instruccions precises sobre tot aquest procés.

- Intensificar accions orientades a analitzar i aprofundir en el coneixement dels obstacles i oportunitats en les trajectòries educatives dels nois i noies tutelats a Catalunya, a fi de conèixer millor actuacions concretes que calgui anar desenvolupant per garantir la igualtat d'oportunitats en la seva trajectòria educativa/formativa.

- Acordar d'avaluar els dos Departaments

implicats conjuntament els resultats de totes aquestes actuacions.

A partir d'aquestes idees generals, els investigadors aposten perquè els departaments implicats desenvolupin els següents eixos de millora:

1. Donar prioritat a elevar l'atenció i el suport a l'escolaritat de tots els nois i noies que estan tutelats per l'Administració Pública catalana.

2. Reconèixer explícitament aquesta població com a col·lectiu amb necessitats específiques de suport educatiu. Cal desplegar mesures per evitar que els seus itineraris educatius pateixin endarreriments successius i que el seu rendiment es vagi allunyat contínuament de la mitjana degut a desigualtats d'oportunitats educatives que se'ls acumulen.

3. Treballar per aconseguir una estabilitat en la seva vida i en la seva escolarització, bo i evitant canvis de centres i d'escoles.

4. Establir procediments que impliquin una col·laboració estreta i permanent entre els dos Departaments i entre els seus respectius serveis, en relació a aquest repte. Aquesta col·laboració ha de començar adoptant mesures urgents i ben articulades, i establir un sistema d'avaluació del resultats aconseguits.

5. Desenvolupar actuacions per tal d'incidir en els professionals i responsables d'ambdós sistemes, de manera que s'elevin les expectatives vers aquest col·lectiu i s'assumeixin reptes constructius per a que els seus endarreriments escolars no els aboquin a dinàmiques d'exclusió escolar, amb la conseqüent major dificultat d'inserció qualificada al món laboral i, fins i tot, amb risc d'exclusió social.

6. Potenciar la innovació davant els reptes actuals que presenta la població del sistema de protecció a la infància.

Projecte YIPPEE

YIPPEE és un projecte de recerca de tres anys finançat pel Programa Marc de la Unió Europea sobre Joventut i Inclusió Social. El seu objectiu és trobar els factors que poden ajudar als nois i noies tutelats a continuar els seus estudis després de l'escolaritat obligatòria per facilitar la seva inclusió social. El projecte s'ha desenvolupat entre els anys 2008 i 2010 al Regne Unit (Anglaterra), Dinamarca, Suècia, Hongria i Espanya (Catalunya). Com a principals resultats, la recerca assenyala que el nivell escolar dels nois i noies tutelats està molt per sota del dels seus companys. Es constata que si no es dóna suport social i econòmic després de la majoria d'edat és molt difícil per aquests joves poder avançar a nivells superiors d'educació, fins i tot per aquells que als 16 anys eren promeses educatives. Entre les recomanacions, l'estudi assenyala que cal una política a escala europea donant més relleu a la formació dels joves mentre estan al sistema de protecció i, posteriorment, com a tema clau per a la seva integració social. Els sistemes de benestar i educació han d'estar sincronitzats i treballar junts per proporcionar el màxim suport i estímul possible. Cal també més comprensió de les circumstàncies d'aquests infants per part de la comunitat educativa, i que es doni prioritat a la seva escolaritat pels professionals del sistema de protecció. També es destaca el paper dels acollidors familiars i dels educadors socials dels centres en el progrés formatiu d'aquests nois i noies. I la necessitat de comptar amb dades sobre els seus resultats escolars per endegar programes de millora. Més informació del projecte al web tcr.uioe.ac.uk/yippeee.